

ISTORIE

Vladimir Solonari (n. 1959, Chișinău) este un istoric și politician din Republica Moldova stabilit în America. A absolvit Facultatea de Istorie a Universității din Chișinău (1981) și a făcut studii postuniversitare la Universitatea de Stat din Moscova, obținând doctoratul în 1986. În perioada 1986–1990 a predat la Universitatea din Chișinău. În anii '90 a fost deputat în parlamentul Republicii Moldova, membru al delegației parlamentare a Republicii Moldova la Consiliul European. În 2001 a fost *public policy scholar* la Woodrow Wilson Center, iar în 2003 a obținut un post permanent la University of Central Florida (în prezent este profesor la Departamentul de Istorie al acestei universități). Este autorul lucrării *Purifying the Nation: Population Exchange and Ethnic Cleansing in Nazi Allied Romania* (2009; trad. rom. 2015 – *Purificarea națiunii: Dislocări forțate de populație și epurări etnice în România lui Ion Antonescu, 1940–1944*), precum și al unor articole despre istoria României, Republicii Moldova și Uniunii Sovietice apărute, printre altele, în *East European Politics and Societies*, *Holocaust and Genocide Studies*, *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, *Nationalities Papers*, *Slavic Review*, *Journal of Genocide Research*, *Journal of Romanian Studies*.

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Dan Dulgheru, Veronica Dinu

Tipărit la Livco Design

Vladimir Solonari

A Satellite Empire: Romanian Rule in Southwestern Ukraine, 1941–1944

Originally published by Cornell University Press

Copyright © 2019 by Cornell University

This edition is a translation authorized by the original publisher, via Graal Ltd. Literary Agency.

All rights reserved

© HUMANITAS, 2021, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Solonari, Vladimir

Imperiul-satelit: Guvernarea românească în Transnistria,

1941–1944 / Vladimir Solonari; trad. din engleză

de Andrei Pogăciaș. – București: Humanitas, 2021

Index

ISBN 978-973-50-7243-8

I. Pogăciaș, Andrei (trad.)

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194

*Soției și copiilor mei,
Anastasia, Elizaveta și Alexei*

CUPRINS

<i>Mulțumiri</i>	9
<i>Abrevieri</i>	11
<i>Hărți</i>	13
Introducere	15
Partea I: CREAREA ȘI ADMINISTRAREA TRANSNISTRIEI	
1. Cucerirea și delimitarea Transnistriei	29
2. Definirea obiectivelor și atingerea limitelor ocupației	52
3. Configurarea administrației Transnistriei	84
4. Guvernarea Transnistriei	106
Partea a II-a: TRANSFORMAREA ȘI EXPLOATAREA TRANSNISTRIEI	
5. „Românizarea“ Transnistriei	137
6. „Civilizarea“ Transnistriei	172
7. Exploatarea resurselor economice	199
Partea a III-a: REACȚIA FAȚĂ DE OCUPAȚIA ROMÂNEASCĂ	
8. Acomodare și colaborare	223
9. Rezistența, etapa I: Dezastrele	261
10. Rezistența, etapa a II-a: De la refacere la reînviere	288
Concluzii	313
<i>Note</i>	321
<i>Surse de arhivă</i>	391
<i>Indice</i>	393

INTRODUCERE

Aceasta este o carte despre istoria politică și socială a unei regiuni din sud-vestul Ucrainei care s-a aflat sub ocupație românească în al Doilea Război Mondial. Cunoscută pe atunci drept Transnistria – adică „teritoriul de dincolo de râul Nistru“ –, cuprindea întregul oblast (regiune) sovietic Odessa, partea de vest a oblastului Nikolaev și partea de sud a oblastului Vinița din Ucraina, granița sa vestică fiind râul Nistru, iar granița estică, râul Bug de Sud. Cu o suprafață de aproape 40.000 km pătrați și o populație de circa 2,3 milioane de oameni, și având Odessa, important port la Marea Neagră, Transnistria a fost un soi de anomalie în organizarea din timpul războiului a teritoriilor sovietice ocupate, fiindcă toate celelalte erau conduse de ocupantul german.¹ Acest simplu fapt face fascinantă povestea transnistreană, nu doar ca studiu de caz de sine stătător, ci și ca termen de comparație față de care să încercăm să surprindem mai bine dinamica socială în URSS-ul ocupat, în ansamblul său. Într-adevăr, urmărirea politicilor românești din Transnistria în timp ce ne străduim să înțelegem mijloacele prin care localnicii au încercat să priceapă aceste politici, să se acomodeze cu ele și să le submineze poate clarifica rolul factorilor culturali, ideologici și instituționali ce au determinat modurile în care „ocupația a funcționat (sau nu)“ în întreaga Uniune Sovietică.

Această carte investighează situația din Transnistria sub ocupația românească din diferite perspective. În primul rând,

din perspectiva guvernului național român: ce scopuri a urmărit prin ocuparea regiunii și stabilirea acolo a administrației sale; cum a creat instituții de ocupație în moduri care erau tipice și speciale în același timp, și pentru România, și pentru Europa de Est ocupată; ce fel de ideologii ale guvernării asupra unor teritorii străine au influențat politica guvernamentală în acea regiune; și cum și de ce prioritățile sale s-au schimbat în timp. În al doilea rând, cartea adoptă perspectiva personalului administrativ și militar local: cine erau acești oameni, care era trecutul lor și cum le-au influențat acțiunea în regiune autoritățile guvernamentale românești – politice, administrative, legale și culturale –, dar și realitățile din teren. În sfârșit, cartea explorează modurile în care populația locală a perceput și a suportat ocupația, precum și felul în care a reacționat față de ea. Cu toate că se află la intersecția câtorva tradiții de cercetare, scopul principal al cărții este de a contribui la istoriografia Europei ocupate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Începuturile cercetărilor occidentale cu privire la istoria Transnistriei din timpul războiului datează din primul deceniu al Războiului Rece. În 1957, Alexander Dallin, unul dintre cei mai buni cercetători ai istoriei sociale a celui de-al Doilea Război Mondial, publicase deja prima monografie despre Transnistria în perioada războiului, intitulată *Odessa, 1941–1944: A Case Study of Soviet Territory under Foreign Rule*.² Bazată aproape în exclusivitate pe interviuri cu refugiați din regiune care locuiau atunci în Occident, dintre care unii erau probabil autori ai unor crime împotriva umanității, *Odessa* prezintă tabloul unui regim de ocupație incompetent, profund corupt și imoral, dar totodată destul de benign, mult mai blând decât cel instaurat în restul Uniunii Sovietice de Germania nazistă (subiectul unei alte cărți importante a aceluiași autor) și cu siguranță mai favorabil față de intervievații săi decât sistemul sovietic.³ Având în vedere faptul că Dallin nu a avut acces la arhivele sovietice și românești, reușita sa a fost cu adevărat impresionantă și analizele sale rămân în continuare relevante pentru a înțelege viața urbană a Odessei în timpul războiului.

Totuși, felul nonșalant în care Dallin abordează persecutarea evreilor din oraș, al cărui nume a devenit sinonim cu unele dintre cele mai cumplite atrocități antievreiești, este șocant pentru sensibilitatea noastră actuală.

Vreme de câteva decenii după publicarea cărții despre Odessa, Transnistria a ieșit de pe radarul cercetătorilor occidentali, probabil din cauza schimbării intereselor acestora, apariției curentului revizionist în istoriografie și a inaccesibilității continue a arhivelor din Uniunea Sovietică. Situația a început să se schimbe după căderea comunismului. În 1996, un volum subțire publicat de cunoscutul istoric german Ekkehard Völkl a fost prima cercetare occidentală bazată pe nou deschisa arhivă regională de stat din epoca sovietică din Odessa, care găzduiește colecția de documente a administrației provinciale românești.⁴ Realizarea majoră a acestei cărți este reconstrucția clară și concisă a structurii instituționale și a evoluției politicii economice. Totuși, abordarea dinamicii colaborării și rezistenței în diversele lor forme este mai degrabă fugitivă. Cea mai recentă publicație majoră este cartea unui tânăr istoric german, Herwig Baum, intitulată *Varianten des Terrors: Ein Vergleich zwischen der deutschen und rumänischen Besatzungsverwaltung in der Sowjetunion, 1941–1944*.⁵ După cum sugerează titlul, Baum tratează subiecte majore, cum sunt structura instituțională a forțelor de ocupație românești, exploatarea economică, laolaltă cu rezistența față de ea și luptele localnicilor împotriva ei, precum și crimele de război ale ocupanților, într-un cadru comparativ. În fiecare capitol, mai întâi rezumă informațiile din principalele lucrări de cercetare în limbile engleză și germană despre realitățile din zona germană de ocupație, iar apoi face același lucru cu privire la Transnistria, de data aceasta bazându-și narațiunea pe propriile cercetări extinse în arhivele din Germania, România și Ucraina. Aceste prezentări sunt urmate de o analiză argumentată, care compară cele două zone. Contribuția lui Baum la studiul Transnistriei din vremea războiului este de o mare importanță, și sunt de acord cu majoritatea concluziilor lui. Din nefericire, Baum a folosit doar ocazional surse

de limbă rusă și, din acest motiv, relatarea sa privind rezistența locală are nevoie de o revizie. Baum nu a cercetat colaboraționismul din Transnistria.

Istoriografia sovietică a prezentat invariabil perioada ocupației în doar două culori – negru și roșu. Negrul era folosit pentru a descrie crimele ocupanților (istoricii sovietici refuzau de regulă să vadă diferențele dintre politicile de ocupație germane și românești) și suferințele populației locale din cauza acestora. Roșul era aplicat partizanilor și acțiunilor lor, menite să exprime expresiile războiului patriotic al întregului popor împotriva detestaților dușmani. În Ucraina independentă, istoricilor le este încă greu să depășească limbajul epocii sovietice atunci când trebuie să scrie istoria celui de-al Doilea Război Mondial în regiune.⁶ Asta poate explica de ce publicarea unei cărți despre situația din Odessa sub conducerea românească de către un istoric și scriitor amator, Aleksandr Cerkasov, care subliniază blândețea administrației românești, îmbunătățirile economice pe care le-ar fi simțit pe scară largă locuitorii Odesei, precum și bogata viață culturală a orașului, a generat dezbateri încinse, cu acuzații de trădare națională.⁷

Structura acestei cărți a fost influențată de recentul aflux de monografii despre politicile de ocupație și prefacerile sociale în diverse regiuni sovietice și est-europene ocupate.⁸ Multe dintre ele au fost scrise de istorici germani și bazate în bună parte pe materiale de arhivă germane, cu toate că din ce în ce mai mult istoricii se bazează pe materiale în mai multe limbi. Proliferarea studiilor regionale izvorăște din conștientizarea faptului că politica de ocupație germană și reacțiile locale au variat mult de la țară la țară și de la o unitate teritorial-administrativă la alta. Parțial, acesta a fost rezultatul situațiilor din teren, mai ales al percepțiilor de proximitate sau distanțare culturală față de *Volk*-ul german al unui grup de populație asupra căruia germanii își exercitau puterea. Parțial, aceasta era o chestiune de pur noroc, din moment ce multe depindeau de personalitatea liderului local nazist și de poziția sa în ierarhia nazistă. În cadrul statului nazist din ce în ce mai fragmentat și mai slab coordonat, relațiile fiecărui

individ la Berlin și cu puternicii șefi din vârful statului defineau spațiul său de manevră la nivel local. Felul în care înțelegea ordinea priorităților din teritoriul său care să-i maximizeze șansele în carieră era adesea crucial în definirea tacticii adoptate. În plus, situațiile în schimbare de pe front necesitau adesea revizuirii și ajustări în politica de ocupație, iar modul în care era făcut acest lucru în orice regiune aparte varia foarte mult. Astfel, studiile regionale ale politicilor de ocupație și ale impactului lor asupra populațiilor locale sunt esențiale pentru o înțelegere mai bună, mai nuanțată și mai precisă a istoriei celui de-al Doilea Război Mondial și a consecințelor sale.

Există variații clare în structura și discursul acestor cărți, unii cercetători fiind mai interesați de istoria instituțională și politică, alții de istoria Holocaustului, iar alții de istoria colaboraționismului și rezistenței. Unele cărți combină analiza structurii instituționale germane dintr-o regiune, personalul recrutat, scopurile și cadrul ideologic, evoluția politicii lor cu relatări ale percepțiilor populației locale față de ocupanți, strategiile lor de supraviețuire, motivele și formele de acomodare, precum și rezistența lor în diversele sale forme. Consider cartea de față ca aparținând acestui grup de cercetare, cu toate că este dedicată zonei românești de ocupație, nu celei germane.

Două teme majore străbat această carte. Prima este natura contradictorie a scopurilor și metodelor ocupației românești, stârnite de imaginarul naționalist față de provincie ca fiind un „spațiu oriental“ care își aștepta colonizatorii civilizați, dar mână de o nevoie stringentă și pragmatică de a scoate din ea cât mai multe resurse cu cel mai mic cost administrativ și militar. Tema fantasmă *versus* pragmatism este centrală în recenta cercetare a politicilor de ocupație naziste în diferite părți ale Europei, iar eu arăt cum poate fi dezvoltată cu succes în cazul Transnistriei. Cercetătorii consideră de obicei că fan-tasmele naziste apar din viziunea lor rasistă asupra lumii și din experiența colonială în Africa. Românii nu erau entuziasmați de rasismul nordic și în mod evident nu avuseseră vreodată colonii. Totuși, și-au dat silința să-și demonstreze

valoarea, administrând această provincie „orientală“ într-un mod exemplar, ca purtători ai unei civilizații pretins superioare.

A doua temă, sugerată mie de Michael David-Fox, căruia îi sunt profund îndatorat, este continuitatea dintre societatea transnistreană din timpul războiului și cea antebelică. Al Doilea Război Mondial (sau Marele Război Patriotic, așa cum este cunoscut în Rusia și în cercurile proruse din Ucraina) este considerat drept o mare falie în istoria sovietică, ca un coșmar din care regimul sovietic a ieșit transformat și legitimat în ochii propriei populații, ba chiar mai mult, la un nivel de neimaginat până atunci. Baza sa socială s-a lărgit cu milioanele de soldați din linia întâi care se întorceau acasă, dintre care mulți se identifica cu mitul oficial al războiului ca dovada supremă a superiorității sistemului sovietic. Promovați în posturi de autoritate la diverse niveluri, aceștia vor deveni baza puterii sovietice în deceniile următoare.⁹

Nu vreau să pun sub semnul întrebării această interpretare fundamental corectă și foarte productivă. Totuși, cred că e important să reținem că cetățenii sovietici care au trăit sub ocupanți, au colaborat cu ei, au suferit din cauza lor și au luptat contra lor nu știau dinainte cum se va încheia războiul. Cadrul mental pe care l-au folosit ca să-și înțeleagă realitatea, modalitățile în care au reacționat la evenimente și au interacționat cu autoritățile și cu ceilalți au fost profund influențate de experiențele lor de viață anterioare. Oricare ar fi fost percepțiile lor despre ocupanți și regimul lor, oricare le-ar fi fost atitudinile, strategiile și acțiunile, au fost condiționați, probabil în măsură egală, și de „situația din teren“ în Transnistria ocupată, și de lecțiile pe care le învățaseră de la sovietici. Să-i înțelegem pe acești oameni, care au trăit cu doar câteva decenii înaintea noastră, dar a căror lume pare aproape la fel de stranie ca Evul Mediu, este o sarcină dificilă. Recunosc că mă fascinează. Alte subiecte pe care le discut sunt specifice unor capitole individuale, dar ar fi prematur să vorbesc despre ele în această etapă. Sper că, luate împreună, formează un tot unitar și coerent.

Cartea nu explorează persecuția și soarta evreilor și romilor din Transnistria. De fapt, plănuisem la început să pun aceste relatări chiar în centrul cărții. Totuși, cu cât am lucrat mai mult la acest proiect, cu atât am devenit mai conștient de extraordinara complexitate a situației evreilor și romilor.¹⁰ A încerca să înghesui această analiză în cartea de față ar face-o să-și piardă efectul printre celelalte subiecte dezbătute. Aș vrea să subliniez că, și în această privință, am urmat o normă prestabilită în studiile regionale despre ocupație, care tind să se axeze *ori* pe Holocaust, *ori* pe politicile de ocupație, colaboraționism și rezistență, mai degrabă decât pe toate aceste teme simultan.¹¹

Cartea se bazează pe câțiva ani de cercetări în arhivele din toată lumea. Din septembrie 2008, când am început să lucrez la acest proiect, am cercetat colecții relevante din arhivele US Holocaust Memorial Museum din Washington, DC (USHMM), care găzduiește copii pe microfilm ale documentelor din diverse țări, inclusiv România și Ucraina; la Yad Vashem, o instituție guvernamentală israeliană care este muzeu, institut de cercetare și arhivă (funcționând în general cam ca USHMM); la Kiev și Odessa (Ucraina); și la Chișinău (Republica Moldova). Documentele de arhivă pe care le-am consultat pot fi împărțite în câteva categorii. Prima cuprinde diverse documente emise de administrația română de ocupație din Transnistria, jandarmeria, poliția și trupele desfășurate acolo, și de organele de supraveghere din București. Evident, aceste documente au, în sensul larg al cuvântului, o importanță deosebită pentru reconstruirea politicii românești în provincie, dar sunt totodată indispensabile pentru studiul atitudinilor populației locale față de ocupanți, reflectate în diverse rapoarte „despre starea de spirit a populației“, precum și pentru analiza mișcărilor de rezistență, atât naționaliste ucrainene, cât și comuniste.

A doua categorie acoperă rapoartele de activitate și de anchetă ale grupurilor de partizani și ale organizațiilor comuniste subterane, păstrate în fostele arhive de partid din Kiev și Odessa. La eliberarea provinciei de către Armata Roșie,

tuturor grupurilor de partizani și de rezistență subterană li s-a cerut să prezinte rapoarte de activitate care urmau să fie verificate de NKVD și aprobate de partid. Aceste documente dezvăluie o atmosferă de paranoia și frică intensă care plana asupra autorilor lor. Din moment ce membrii de partid și poliția politică știau doar două tipuri de foști partizani – eroi și trădători ai patriei –, în timp ce în realitate mulți dintre cei care au rezistat au practicat pe scară largă disimularea și o oarecare formă de acomodare față de regimul de ocupație, rapoartele erau menite să dezvăluie și totodată să ascundă faptele. Povestile autentice ale rezistenței erau prea complexe și ambigue pentru a fi expuse într-un astfel de cadru. Scrise într-un discurs sovietic plin de clișee stridente și într-o manieră autoglorificatoare, aceste rapoarte necesită o atitudine prudentă. Din fericire, sunt însoțite uneori de mărturii ale unor partizani și de „interviuri“ (de fapt, interogatorii) făcute de oficiali din partid; unele dintre aceste documente relevă detalii importante despre viața în timpul ocupației. În anii '60 și '70, partidul a redeschis anchetele cu privire la activitatea mișcărilor de partizani. Spre deosebire de primii ani postbelici, când prioritatea partidului și poliției era să filtreze elementele dubioase și în care nu puteau avea încredere, în următorii ani accentul s-a mutat pe construirea mitului rezistenței ca fenomen al luptei „întregului popor“ împotriva dușmanului. Drept urmare, anchetatorii au fost adesea tentați să revoce decizii de condamnare anterioare, să-i reabiliteze pe „trădătorii“ declarați, să înflorească poveștile sancționate oficial despre faptele celor ce rezistaseră și să adauge noi nume panopliei eroilor sovietici. Erau probabil la fel de naivi pe cât fuseseră de suspicioși înaintașii lor. Totuși, fiindcă vremurile erau acum mai relaxate, unele mărturii ale foștilor participanți și martori oculari, adunate în aceste decenii ulterioare, cuprind mai puține șabloane și par mai convingătoare. Sunt probabil mai de încredere și oferă o perspectivă unică asupra istoriei sociale a rezistenței.

A treia categorie cuprinde dosare de anchetă sovietice și românești cu privire la crimele de război comise în Transnis-

tria, mai alesuciderea în masă a evreilor. Provenind din arhiva serviciului de securitate ucrainean (fosta arhivă KGB) și de la Serviciul Român de Informații (fosta Securitate), ele au fost identificate și microfilmate de personalul de la USHMM și Yad Vashem. Sovieticii i-au anchetat viguros pe criminalii de război din primele zile de după eliberare până la sfârșitul regimului lor. În România, anchetele s-au limitat în general la a doua jumătate a anilor '40 și începutul anilor '50, după care s-au oprit.¹² Veridicitatea dosarelor sovietice și românești poate fi pusă pe bună dreptate la îndoială, având în vedere numeroasele situații în care regimurile comuniste au folosit sistemul juridic în scopuri politice, dar și din cauza folosirii torturii pentru obținerea de „probe” prestabilite. Totuși, cercetări recente par a dovedi, dincolo de orice dubiu, că faptele stabilite de investigațiile sovietice postbelice sunt de obicei coroborate cu alte surse.¹³

Această descoperire sugerează că dosarele de anchetă ale crimelor de război au fost, în general, fără distorsionări flagrante ale adevărului, dacă ignorăm discursul obligatoriu de tip sovietic pe care anchetatorii îl puneau în mod obișnuit deopotrivă în gura învinuților și a martorilor. Este greu de văzut ce beneficii politice ar fi obținut regimul din mistificarea dosarelor învinuților de rang inferior, al căror număr era imens în anii imediat postbelici. Este mai mult decât probabil că anchetatorii au încercat să stabilească vina fiecărui acuzat cât de corect au putut, chiar dacă definiția lor a ceea ce constituia o vină, mai ales înaltă trădare în teritoriile ocupate, era destul de diferită de perspectiva noastră de azi, sau de normele stabilite în Europa Occidentală.¹⁴ Același lucru era și mai adevărat pentru procesele postbelice românești ale criminalilor de război, poate cu excepția procesului liderilor chiar de la vârf ai regimului din timpul războiului, din 1945, care a fost foarte politizat. În 1945–1946, când au avut loc majoritatea proceselor românești ale criminalilor transnistreni, regimul comunist încă nu era complet stabilit, iar sistemul judiciar încă mai avea un anumit grad de autonomie, dacă nu chiar de independență.

Aceasta nu înseamnă că toate dosarele din perioada comunistă sunt de aceeași calitate. Dosarele sovietice, mai ales, tind să aibă o calitate cu atât mai bună cu cât sunt mai târzii. Anchetele făcute de armată și de agenția sa de contraspionaj Moarte Spionilor (SMERȘ) erau de regulă mai degrabă sumare, implicau un număr restrâns de martori oculari și rezultau în pedepse mai dure. Odată cu trecerea timpului, anchetele au devenit din ce în ce mai detaliate și aveau scopul de a stabili circumstanțele exacte ale unei crime, motivele răufăcătorilor și responsabilitatea lor individuală în fiecare caz de ucidere în masă. În același timp totuși, relatările martorilor oculari au devenit mai puțin precise și mai puțin fiabile. Dosarele anterioare pot fi deci mai valoroase, fiindcă adeseori conțin informații prețioase de la supraviețuitori (care uneori căutau în mod voluntar echipe de anchetatori pentru a oferi informații) și alți martori oculari, ale căror amintiri erau încă proaspete. Tehnicile românești de anchetă erau diferite de cele folosite de sovietici, în sensul că dosarele nu conțineau transcrieri ale interogatoriilor, ci declarații ale acuzaților și martorilor oculari care erau, cel mai probabil, redactate de secretarul comisiei sau chiar de anchetator, semnate apoi de persoana interogată. Astfel, este posibil să fi uitat detalii importante, care altfel ar fi fost înregistrate. Dosarele românești, chiar dacă sunt indispensabile, suferă din cauză că anchetatorii români nu au avut acces la martorii care în momentul interogatoriilor locuiau în Uniunea Sovietică. Din motive care rămân obscure, a existat o colaborare redusă între echipele de anchetă sovietice și românești, și nici un cetățean sovietic nu a fost vreodată interogat de un anchetator român. Astfel, românii au rămas să se bazeze pe un număr mult mai restrâns de martori oculari, fapt care le-a limitat substanțial eforturile și, respectiv, valoarea dosarelor lor referitoare la Transnistria.

O altă problemă este generată de marea varietate de situații și istorii individuale, a căror complexitate totală, de regulă, nu poate fi observată din sursele aflate la dispoziție. Cercetătorul se confruntă astfel cu o cantitate copleșitoare de dovezi care există în formă fragmentară. În astfel de condiții,

tot ce putem spera e să stabilim modele repetitive ale presiunilor și motivelor care condiționau opțiunile locale în favoarea colaborării și participării în operațiuni de ucidere în masă. Chiar și așa, aceste materiale oferă o excelentă înțelegere a practicilor de recrutare, compoziției sociale și motivațiilor făptuitorilor, care nu pot fi deduse din alte surse.

Printre celelalte surse ale mele sunt ziarele din perioada ocupației, memoriile unor foști ofițeri și preoți români și germani din Transnistria, și mărturii și amintiri ale supraviețuitorilor și martorilor oculari. Toate acestea și alte câteva tipuri de surse mai puțin proeminente pe care le-am folosit au propriile lor avantaje și dezavantaje. În ciuda faptului că spațiul m-a împiedicat să le discut mai pe larg, le-am folosit în măsura acurateței lor, așa cum am înțeles-o eu și, pe cât posibil, în legătură cu alte surse.

Cartea este împărțită în trei părți. Prima explorează procesul creării Transnistriei ca zonă de ocupație și entitate administrativă. Aici explic locul Transnistriei în marea strategie a guvernului român, scopurile și limitele ocupației, structura și personalul instituțiilor sale și practicile determinate de cultură ale activității zilnice de guvernare a provinciei. În a doua parte, urmăresc acțiunile românești menite să transforme simultan Transnistria – din punctul de vedere al demografiei sale și al „culturii” populației sale – și să exploateze resursele sale economice. Arăt cum ultima preocupare le-a depășit repede pe celelalte două și demonstrez consecințele acestei evoluții. În sfârșit, în a treia parte explorez reacțiile populației locale neevreiești față de ocupația română. Definesc acele reacții ca ținând de două mari categorii: acomodare și colaborare, pe de o parte, și rezistență, pe de alta; de asemenea, urmăresc evoluția lor de-a lungul perioadei ocupației. Această structură vorbește astfel pe larg despre intenția mea de a combina explorarea istoriei politice, instituționale și sociale a regiunii în al Doilea Război Mondial. În concluzie, îmi rezum descoperirile și trag concluzii mai ample din ele, plasându-le în contextul evenimentelor din timpul războiului din Uniunea Sovietică ocupată.

PARTEA I

**CREAREA ȘI ADMINISTRAREA
TRANSNISTRIEI**

1. CUCERIREA ȘI DELIMITAREA TRANSNISTRIEI

Înainte de ocupația românească, Transnistria nu a existat ca entitate administrativ-teritorială. Însemnând în română „teritoriul de dincolo de Nistru“, termenul avea o conotație pe jumătate mistică, drept regiunea unde locuiau „frați“ etnici români. În perioada interbelică, această noțiune a fost popularizată de emigranții etnici români din sudul Ucrainei care au scăpat din marasmul Războiului Civil Rus în România. Guvernul român sprijinea în secret propaganda acestora, probabil ca o contrapondere la pretențiile sovietice asupra Basarabiei, dar o făcea intermitent și fără entuziasm. România nu a emis niciodată pretenții oficiale față de regiune. Astfel, decizia de a ocupa militar regiunea și de a administra în timpul războiului a venit ca o noutate în politica statală românească. Acest capitol explorează contextul în care Transnistria a apărut ca o realitate legală și administrativă, dar și viziunile și calculele politicianilor români, care au culminat în formarea sa.

Cucerirea

Ocuparea română a Transnistriei a fost un rezultat al participării țării în războiul contra Uniunii Sovietice alături de Germania nazistă. Cu toate că inițial a existat un larg consens în societatea românească vizavi de această participare,

rolul trupelor române în cucerirea teritoriului de la est de Nistru – granița *de facto* româno-sovietică între 1918 și 1940 – a fost controversat încă de la început. Acest fapt a aruncat o umbră asupra guvernării române a provinciei din 1941 până în 1944.

Când, la 22 iunie 1941, România a intrat în războiul contra Uniunii Sovietice, țara era unită în jurul deciziei conducătorului său, generalul Ion Antonescu, de a alia națiunea cu Germania nazistă, pentru a se răzbuna pe imperiul sovietic. În vara anterioară, România suferise o serie de umilințe din partea vecinilor săi, care o forțaseră să cedeze părți din teritoriul său: întâi, Basarabia și nordul Bucovinei – sovieticilor, apoi nordul Transilvaniei – ungarilor și, în fine, sudul Dobrogei – bulgarilor.

După căderea Franței, principalul aliat al României în anii '20-'30, Germania și Rusia sovietică au rămas singurele puteri militare adevărate pe continentul european. Cu toate că Germania a fost cea care a forțat România să cedeze teritorii Ungariei și Bulgariei, românii îi vedeau pe sovietici drept o amenințare mai directă decât pe germani. După anexarea Basarabiei și nordului Bucovinei la sfârșitul lui iunie 1940, sovieticii au continuat să amenințe interesele românești, pretinzând drepturi speciale în Delta Dunării. Românii se temeau de o invazie rusă la scară largă, și probabil că aveau dreptate în legătură cu aceasta.¹

În aceste condiții, atât ultimul guvern de sub regele Carol II, condus de Ion Gigurtu, cât și Ion Antonescu, numit dictator (Conducător) de Carol în 4 septembrie 1940, și care apoi l-a detronat pe nepopularul rege în 6 septembrie, au ales alianța cu Germania drept singura cale de a-și proteja țara de continua amenințare sovietică.² Ion Antonescu a hotărât de unul singur să se alătore Germaniei în războiul contra Uniunii Sovietice la sfârșitul anului 1940 sau începutul anului 1941, dar decizia avea susținere unanimă în guvernul său, în cea mai mare parte a clasei politice românești și în țară, în general. Aproape toată lumea era de acord că țara trebuia să folosească acest moment pentru a-și răzbuna umilirea din partea